

Jerzy Machnacz

"Lexikon der philosophischen Werke", Stuttgart 1988 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 28/1, 192-194

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stan fenomenologii francuskiej kreśli Janssen na przykładzie stanowisk: J. P. Sartre'a, M. Merleau-Ponty'ego i E. Levinasa. P. Ricoeur został zaliczony przez niego do hermeneutyków, dlatego zostanie przedstawiony w tomie poświęconym filozofii hermeneutycznej.

Janssen nie pisze historii fenomenologii we Francji, zrobili to już w sposób doskonały Spiegelberg i Waldenfels, on stara się wydobyć i ukazać specyfikę fenomenologii francuskiej. Należy przy tym pamiętać, że fenomenologia „pojawiła się” we Francji dwadzieścia lat później niż w Niemczech, ale za to w całej pełni, szerokim frontem, dzięki: a) paryskim wykładom Husserla z roku 1929 (*Wprowadzenie do fenomenologii transcendentalnej*), których słuchał między innymi G. Marcel, Merleau-Ponty i Levinas, b) wykładom A. Koyré i G. Gurwitscha, c) pracy Schelera *Wesen und Formen der Sympathie* przełożonej na francuski już w roku 1928, dlatego wpływ Schelera był być może nawet większy niż Husserla, d) tłumaczeniu w roku 1931 pracy Heideggera *Was ist Metaphysik?* dokonanej w roku 1931.

Sartre twierdził, że swe dzieło *L'être et le néant. Essai d'ontologie phénoménologique* napisał w duchu fenomenologicznej ontologii. Co to jednak bliżej znaczy, można zrozumieć jedynie z dokładnej analizy treści pracy. Jego spotkanie z fenomenologią było krótkie i naznaczone — od samego początku — własnym stosunkiem do podstawowych i istotnych rozstrzygnięć wobec fenomenologii w ujęciu Husserla.

Merleau-Ponty, w początkowej fazie twórczości, czerpał obficie ze spuścizny Husserla, później, również i u niego, fenomenologia zesza na drugi plan. Pojawiają się uzasadnione wątpliwości, czy można jego prace zaliczyć do literatury fenomenologicznej, czy raczej do prób wypracowania nowego, własnego myślenia filozoficznego.

W fenomenologii Levinasa daje wyraźnie znać o sobie religia żydowska i klasycy literatury rosyjskiej. Levinas uważa, że cała filozoficzna tradycja zawiodła, gdyż nie pokazała transcendencji ludzkiej i boskiej odmienności. Inności, odmienności drugiego nie można zamknąć w żadnej totalności. „Istnienie” jest czymś innym niż bezsensowne „bycie”. W jego analizach etyka zajmuje miejsce metafizyki, fenomenologiczna metoda umożliwia mu przekroczenie granic świadomości.

Istotnym uzupełnieniem analiz przedstawionych przez Ströker i Jansseną jest obszerny wykaz literatury: źródeł i najnowszych opracowań (s. 351—395) oraz spis pojęć i osób.

Przedstawiona pozycja powinna znaleźć się w każdej bibliotece o profilu filozoficznym, gdyż ukazuje, w sposób przystępny, zasadniczą problematykę fenomenologii, jej podstawowe kierunki rozwoju, podaje literaturę, dzięki której poszczególne zagadnienia można pogłębić przez własne studia.

Jerzy Machnacz

Lexikon der philosophischen Werke, hrg. Franco Volpi und Julian Nida-Rümelin, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1988, s. XV + 833.

Słowniki filozoficzne kierują swoją uwagę przede wszystkim na osoby i pojęcia, dlatego też mamy słowniki filozofów i słowniki pojęć filozoficznych. Podstawowym jednak źródłem filozofii są dzieła, w

nich filozofowie rozwijają swoje myśli, dzięki nim zyskują uznanie i sławę lub narażają się na krytyczne uwagi. Franco Volpi i Julian Nida-Rümmel, przy współpracy redakcyjnej M. Koettnitz i H. Olechowitza, wydali pierwszy — w obszarze języka niemieckiego — słownik biorący za przedmiot swego zainteresowania dzieła filozoficzne.

W przedsięwzięcie zaangażowano 583 uczonych, wybitnych specjalistów. Opracowali oni 1147 hasła-dzieła filozoficzne. Punkt zainteresowania wydawców koncentruje się na filozofii europejskiej (kulturze zachodniej), reprezentatywne, możliwie całościowe przedstawienie dzieł filozoficznych powstałych w innych kulturach nie było przewidziane. Uwzględniono jedynie te prace, które wpłynęły na rozwój i kształt filozofii zachodniej, np. teksty literatury żydowskiej i arabskiej, które w tłumaczeniu na łacinę wywarły większy wpływ na tradycję Zachodu, niż na własny obszar kulturowy.

Leksykon dzieł filozoficznych stanowi praktyczną pomoc, tak dla studiujących, jak i wykładających filozofię, przez to, że dostarcza podstawowych, najpotrzebniejszych informacji dotyczących historycznie ważnych dzieł filozoficznych, począwszy od starożytności a skończywszy na czasach najnowszych. Leksykon nie powinien i nie może zastąpić samej lektury dzieła, powinien i może zachęcić do sięgnięcia po nie: poinformować o jego treści, wpływie, wskazać literaturę pomocniczą, wstępnie przygotować do samodzielnej pracy.

Ze względu na dużą liczbę autorów haseł, jak i wielość oraz specyfikę omawianych dzieł nie było przewidziane ujednoczenie stylu artykułów.

Artykuły-hasła uporządkowane są alfabetycznie według tytułu dzieła podanego w języku oryginału pierwszego wydania. Jeśli spotyka się wiele prac filozoficznych noszących ten sam tytuł lub rozpoczynających się od tego samego wyrazu, wtedy o alfabetycznej kolejności decydowało nazwisko filozofa. Alfabetyczny układ dzieł filozoficznych może w niektórych przypadkach sprawić kłopoty użytkownikowi w ich odnalezieniu, dlatego bardzo praktyczny w pracy ze słownikiem okazuje się wykaz filozofów (s. 834—864), w którym pod nazwiskiem filozofa umieszczono jego prace i strony, na których można je w słowniku znaleźć.

Nagłówek hasła zawiera tytuł lub podtytuł oraz dosłowne niemieckie tłumaczenie. W przypadku dzieł w języku arabskim i greckim podano również tytuł łaciński. Następnie umieszczone jest nazwisko autora i rok wydania (czas powstania) dzieła, jeśli zostało wydane w czasopiśmie lub pracy zbiorowej, wtedy mamy również odpowiedni opis danych.

Każdy artykuł podaje cel powstania dzieła, jego zasadniczy przedmiot i najważniejsze myśli, ich znaczenie i recepcję oraz wskazuje na literaturę przedmiotu i pomocniczą.

Po tym ogólnym opisie słownika wskazanym wydaje się jakiś konkretny przykład redakcji artykułu omawiającego znane dzieło filozoficzne, weźmy artykuł napisany przez R. Barneta dotyczący *Idee I* Ed. Husserla: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologische Philosophie* (I. Buch: *Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*), Edmund Husserl, Halle a.d. Saale 1913.

Tekst ten (zwany w skrócie *Idee I*) jest pierwszym systematycznym przedstawieniem metody fenomenologii transcendentnej jak i jej zadań, jako teoriopoznawczo ukierunkowanych badań rozmaitych form intencjonalnej świadomości i korelatywnych rodzajów przedmiotowego.

bytu. Pierwsza część dzieła poświęcona jest ustaleniu różnicy między „faktycznością a istotą” oraz jej naturalistycznym błędnym interpretacją. Określenie „czystej świadomości”, jej osiągnięcie przez „redukcję fenomenologiczną” stanowi drugą część słownika „fundamentalnego rozważania fenomenologicznego”. Oczywiście metody oraz absolutna samoistność przedmiotu fenomenologii ukazane są w kontraście do dogmatycznych założeń i domniemanego znaczenia charakterystycznego dla naturalnego życia, nauk przyrodniczych i metafizyki. Analiza tego przeciwieństwa osiąga punkt kulminacyjny w stwierdzeniu, że czysta świadomość jest ostateczną i absolutną podstawą, której wszystko to, co nie istnieje świadomościowo, zawdzięcza swój sens i znaczenie. Teza ta jest w czwartej części wyjaśniona: „fenomenologia rozumu” ma za zadanie ugruntowanie w fenomenologicznej oczywistości rzeczywistego i prawdziwego bytu wszystkich przedmiotów, to znaczy ukonstituowania go w refleksji na jej oglądowo „wypełnione” formy zjawisk. W trzeciej części Husserl wyjaśnia sens i znaczenie fenomenologicznej nauki o istocie („eidetyki”) intencjonalnej świadomości. Jest czymś oczywistym, że określone przymioty istotowe przysługują wszystkim intencjonalnym „przeżyciom”, inne zaś dotyczą tylko szczególnych rodzajów przeżyć i ich przebiegów. W pierwszych chodzi o związki „czystego Ja” i o „neomat” — przedmiotowy korelat. Rozmaitość pozostałych próbuje Husserl ukazać przez następujące rozróżnienia: naoczne akty „teraźniejszości” oraz „uobecnienia”, (doksycy- ne) modalności wiary i ich neutralizacja, akty proste i ufundowane, akty teoretyczne oraz akty dotyczące sfery uczuć i woli. *Idee I* są znaczącym, młodzieńczym dziełem Husserla, rozwinięty w nich — po raz pierwszy — fenomenologiczny idealizm spotkał się ze sprzeciwem (Scheler, Heidegger, Ingarden, Merleau-Ponty, Follesdal...).

Lit. *Gesammelte Werke, Husserliana* Bd. III, 1978; P. Natorp, *Husserls Ideen zu einer reinen Phänomenologie*, w: H. Noack (hrsg), Husserl, 1973.

Studenci i profesory narzekają dzisiaj, często z diametralnie odmiennych powodów, na brak czasu. W jaki sposób czas zaoszczędzić? Jak zyskać na czasie? *Lexikon der philosophischen Werke* przedstawia jedną z możliwości racjonalnego wykorzystania czasu, oczywiście dla tych, którzy wcześniej „zainwestowali” czas w opanowanie języka niemieckiego.

Jerzy Machnac

Die Trennung von Natur und Geist, Hrsg. R. Bubner, B. Gładinow, W. Haug, Wilhelm Fink Verlag, München 1990, s. 260.

Nauki przyrodnicze (*Naturwissenschaften*) i nauki humanistyczne (*Geisteswissenschaften*) roszczą do siebie wyłączne prawo interpretacji świata i człowieka, przedstawiciele tych odmiennych typów wiedzy zapewniają, że tylko oni mogą dać poprawną odpowiedź na pytania dotyczące natury i spraw związanych z człowiekiem. Interesujące jest zatem pytanie: skąd pochodzi, jakie są źródła i przyczyny nowoczesnego dualizmu nauki?

We wprowadzeniu w dyskusję R. Bubner stawia następujące tezy, a) powstały w XIX w. spór między naukami przyrodniczymi a huma-